

II. János Pál

BESZÉD A MŰVÉSZEKHEZ ÉS AZ ÚJSÁGÍRÓKHOZ

München 1980. nov. 19.

Szívből köszöntöm a művészeket és újságírókat, akik Németország minden részéből összejöttek látogatásomra. Örülök, hogy találkozhatom Önökkel ebben a városban, amely mindig a művészetek központja volt és újabban az ismeretközlő eszközök jelentős központjává fejlődött. Ez a találkozás hozzájárulhat az Egyház és a művészetek, az Egyház és a hírközlő eszközök párbeszédéhez, ami egy idő óta megszakadt, vagy az ellentmondás és meg nem értés jegyében állt. Engedjék meg, hogy a következőkben rámutassak néhány kapcsolatra az Egyház és a művészet, az Egyház és a hírközlő eszközök között, hogy ezzel kölcsönös megértésre és gyümölcsözőbb együttműködésre jussunk az ember szolgálatában.

1. Igen mozgalmas az Egyház kapcsolatának a története a művészethez, építészethez, képzőművészethez, irodalomhoz, színházhoz és zenéhez. Például a kolostorok fáradozásai nélkül aligha maradtak volna ránk az antik görög és latin szerzők művei. Az Egyház nagy nyitottsággal foglalkozott az antik irodalommal és kultúrával. Hosszú ideig a művészetek anyja volt. Ő volt a megrendelő, de a művészet indítékait és témáit is a keresztény hit tartalma képezte. Hogy ez mennyire igaz, felismerhetjük egy kísérlettel. Vegyünk ki az európai és német művészetből mindent, amit a kereszténység és vallás sugallt és megláthatjuk mennyi, azaz milyen kevés marad.

Az újabb századokban, legerősebben 1800 óta lazult a kapcsolat az Egyház és a kultúra, és ezzel az Egyház és a művészetek között. Ez az önállóság nevében történt és az elvilágiasodással erősödött. A szakadék egyre mélyült az Egyház és a művészetek között. Az irodalom, színház és később a film területén lett legnyilvánvalóbb. A kölcsönös elidegenedést elősegítette az egyházra és a kereszténységre, általában a vallásra gyakorolt kritika. Bizonyos szempontból érthető, hogy az Egyház is bizalmatlan lett a modern szellem kifejezőmódjai iránt. A hangulat hit- és egyházellenes volt, kritizálta a kinyilatkoztatást és a vallást. Az Egyház magatartása védekezés, tartózkodás és ellenszegülés volt a keresztény hit nevében.

2. A II. Vatikáni Zsinat alapvetően új kapcsolatot teremtett az Egyház és a világ, az Egyház és a modern kultúra és ezzel az egyház és a művészetek között. Nevezhetjük ezt az odafordulás, nyitás kapcsolatának. Ezzel adva van az „aggiornamento”, a mához kapcsolódás. A zsinati atyák a Gaudium et spes apostoli konstitúcióban egész fejezetet (53-62 sz.) szentelnek a kulturális haladás kérdésének és helyes előmozdítását szorgalmazzák. A régi egyházhoz hasonlóan megszorítások és aggodalmaskodás nélkül, nyitottan kezelik a kérdést.

A világ sajátos valóság saját törvényekkel. Ez a tétel áll a kultúrára és benne a művészetre is. A helyesen értelmezett önállóság nem tiltakozás az Isten vagy a keresztény hit tanítása ellen. Inkább azt fejezi ki, hogy a világ Isten saját, szabadlábba helyezett műve. Az emberre van bízva, hogy művelje és felelősséget vállaljon érte.

Itt találjuk meg az Egyház új kapcsolatának előfeltételeit a kultúrához és művészetéhez: partnerség, szabadság és párbeszéd. Még inkább lehetséges ez országokban, ahol a művészet szabadon fejlődhet és valósulhat meg. Ahol pedig az Önök hivatásának felelősségteljes szabadságáról van szó, ott az Egyház kötelességének tartja, hogy társuk legyen az emberi méltóság védelmében, az alapjaiban megrázkódott világban.

3. A művészek és újságírók hivatását az Egyház rendeltetésnek tartja, amely egyben hivatásuk lényege, nagysága és felelőssége. Keresztény felfogás szerint minden ember Isten képe és hasonlatossága. Különösen érvényes ez a művészekre és írókra, alkotó tevékenységük

miatt. Hivatásuk és mindenkori feladatuk: teremteni. Önök adnak formát a világ valóságának és anyagának. Nem pusztán utánozzák vagy felszínesen írják le. Megkísérlik „átköltetni” a világot és az ember valóságát – a szó igazi értelmében. Szóban, hangban, képben és alakban próbálnak megsejtetni és megértetni valamit a világ és az ember igazságából és mélységéből, beleértve ebbe az emberi törvényeket is.

Ez a megállapítás nem jelenti, hogy a kereszténység vagy az Egyház titokban be akarja kebelezni a művészeket és művészetet, a tömegtájékoztatási és hírközlő eszközöket. Ellenkezőleg, elismeréssel, értékeléssel és tisztelettel telve méltatja mindezt a keresztény hit szemszögéből. A német kardinális, Nikolaus Kusanus írta: „A lélek szerencsés ajándékai: a teremtető s a művészet nem maguk a „lényegi művészet”, azaz az Isten, hanem csak közlések róla és részesedések benne”.

4. De hol találjuk meg a kölcsönös kapcsolatokat az Egyház és a művészetek, az Egyház a hírközlés között? Feleletünk: Mind az Egyháznak, mind pedig a művészetnek és a hírközlésnek a témája az ember, az emberkép, az igazság az emberről, az „Ecce homo”. Ehhez tartozik az ember története, világa és környezete, valamint a társadalmi, gazdasági és politikai összefüggések.

Az Egyház mint a krisztusi hit üzenetének közvetítője mindig arra emlékeztet, hogy az ember valósága nem teljes teológiai méretei nélkül. Nem feledhetjük, hogy az ember időben és térben korlátozott teremtmény, segítségre és kiegészítésre szorul, élete ajándék és adomány. Az ember kutat élete értelme után, keresi a megváltást és az üdvösséget, mert sokféle módon bűnbe és kényszerhelyzetekbe keveredett. Az Egyház mindig emlékeztet arra, hogy Jézus Krisztus az igazi és valódi képe az embernek és emberinek. Karl Jaspers német filozófus mondja: „Jézus marad a legmértékadóbb a történelem mértékadói között”. A Zsinat hangsúlyozza: „Krisztus, az új Ádám ... magát az embert ismerteti meg az emberrel, és kinyilatkoztatja legmagasztosabb hivatását” (Gaudium et spes, 22).

A művészet a saját hatáskörében - a film és TV lehetőségeit mindig beleértve – az emberért fáradozik: az emberről alkotott képért és igazságért. Jóllehet a látszat ellentmond, ezek a mély meghatározások és szándékok mégsem idegenek a mai művészetben. A művészet vallásos és keresztény eredete nem tűnt el teljesen. A témák: bűn és kegyelem, zűrzavar és megváltás, összetartás és szeretet, remény és vigasz újra és újra visszatérnek és jelentős visszhangra találnak a mai irodalomban, a szöveg- és forgatókönyvekben. Az Egyház és művészet közötti együttműködés az ember érdekében abban áll, hogy mindkettő igyekszik önazonosságához segíteni és idegen szolgáltatásokból fölszabadítani az embert. Szabad teret nyitnak az embernek: szabadságot a hasznosság és a fékevesztett teljesítmény, érvényesülés, tervezés és ügködés kényszerétől.

5. Azt mondtuk: az Egyház és a művészet az emberért van, az ember eszményeiért, igazságáért és valóságának felfedezéséért. S mindezt a jelen órában, az „aggiornamento”-ban, - hogy a II. Vatikáni Zsinat kifejezését használjuk. Ennek a feladatnak a megvalósításában a művészet a maga kézzelfoghatóságával nagy szolgálatot tesz az Egyháznak. Az Egyház rá van utalva erre a szolgálatra, mert az igazság konkrét. A mai művészet: irodalom, színház, szobrászat, film és a hírközlés az embert minden romantikus színeződéstől és dicsőítéstől mentesen, csupasz valóságában állítja elénk. Ehhez tartozik a modern művészetben az is, hogy bemutassa tévelygéseit és kavarodásait, félelmeit és kétségbeesését, értelmetlenségét és céltalanságát. Egyszóval: ábrázolja a karikatúráig eltorzult világot és történelmet. Gyakran kapcsolódik ehhez a tabuk leépítése.

A mai irodalom, színház, film, képzőművészet, nagyrészt kritika, vád, tiltakozás és ellentmondás az adott világra. Úgy tűnik, hogy a „szép” elve eltűnt a művészetből. Helyette az ember árnyoldalait ábrázolja: az ellentmondást, kiábrándultságot, kilátástalanságot és a teljes értelmetlenséget. Talán ilyen az időszerű „Ecce homo”. Az úgynevezett „egészséges világ”

gúny és cinizmus tárgya. Ezt a kérdést is nyíltan tárgyalta a Zsinat a tömegtájékoztató eszközökről szóló (Inter mirifica) dekrétumban.

Az Egyház és a keresztény hit nem kifogásolja, hogy a gonoszt, a maga formáiban és alakjaival ábrázolják. A „gonosz”, a „rossz” valóság. Hatalmát átértük és átszenvedtük századunkban. A gonosz ténye nélkül nem mérhetnénk föl a jó, az üdvös, a kegyelem és megváltás valóságát sem. Evvel azonban nem akarunk szabadságlevelet adni a gonosznak, csak mutatjuk, hogy milyen hely illeti meg. Ezért utalunk egy nem jelentéktelen és nem veszélytelen tényállásra is. A gonosz tükrözése a mai, sokoldalú művészetben nem válhat öncéllá? Nem vezet-e ezzel a gonosz élvezésére, a megsemmisítés és hanyatlás dicséretére? Nem serkenti így a gunyorosságot és az ember megvetését?

Amikor a művészet a gonosz tényét bemutatja, tegye ezt saját belső logikájával, illetve a borzalmasat megrázó borzalommal mutassa be. Az ilyen ábrázolás nem azt célozza, hogy a gonosz megmaradjon, hanem azt sugallja, hogy a helyzet ne romoljon, megváltozzék, javuljon. Életedet alakítanod kell, meg kell változnod és újra kell kezdened. Állj ellen a gonosznak, hogy ne az övé legyen az utolsó szó és ne határozzon meg mindent. Ez nemcsak az Egyház felhívása és intelme; a művészet és újságírás széles körű feladata is, – mégpedig nem utólagos és kiegészítő magyarázatként. A művészet segítő, gyógyító, tisztító és megvilágító erejét már a görögök is felfedezték. Ehhez járul még a buzdítás a reményre és értelem-keresés kísérlete, – még ha nem is felelhet az összes „miért”-re. Mindezt saját maga, de az ember érdekében sem veszítheti el a mai művészet. Ebben a szolgálatban lehet és kell is kapcsolatot teremteni az Egyház és a művészet között anélkül, hogy határaik elmosódnának.

6. Amikor az Egyház az „aggiornamento”-ra gondol, vagyis arra, hogy a keresztény hitet, tanítást és ígéreteket hozzáférhetővé tegye a mai ember számára, akkor kijelenti: a mai ember helyzete, életérzése és kérdéstávlata sehol sem jut szóhoz olyan kifejezően, mint a művészetben és publicisztikában. Az Egyház nem nélkülözheti ezt, rá van utalva. Ha szóban és feleletben kell közölnünk a keresztény hitet az emberekkel, akkor vessük fel és tudatosítsuk kérdéseiket. Az Egyháznak szüksége van a művészetre, hogy üzenetét közvetíthesse.

Az Egyháznak szüksége van a szóra, amely egyrészt az Isten szaváról tesz tanúságot és ad hírt, másrészt emberi szó is, s így behatolhat a mai ember beszédrendszerébe, amelynek közvetítője korunk művészete és publicisztikája. Csak így marad élő a szó és hathat az emberekre.

Az Egyháznak szüksége van a képre. Az evangélium tele van képekkel és hasonlatokkal; képek jól szemléltethetők. Az Újszövetségben Krisztus a láthatatlan Isten képe, ikonja. Az Egyház nemcsak szóval, hanem szentségekkel, szent jelekkel és szimbólumokkal is hirdeti Istent. Régóta szemléltetik a szavak mellett képek is az üdvösség örömhírét. Így történik ez ma is, s rendjén van. A hit az ember két alapérzékét: a látást és a hallást igényli.

Az istentiszteleten hirdetett hit szolgálatában áll a zene is. Mindenki tudja, hogy számos zenemű felelet az Egyház élő hitére és a felhívásra, hogy tiszteljük az Istent. A hitet nemcsak szóval valjuk és mondjuk, énekeljük is. A zene figyelmeztet, hogy a hit az öröm, szeretet, tisztelet és túlszordulás élménye is. Ez az indítás és sugalmazás ma is 'hatékony'. A liturgikus reform kereteiben a zene ma is új formákat keres. Tág tér áll itt rendelkezésünkre. A zene terén eleven és termékeny az Egyház és a művészet kapcsolata.

Hasonlóképpen jellemezhetjük az Egyház kapcsolatát az építészettel és a képzőművészettel. Az Egyháznak szükséges a tér, hogy az istentiszteletre és egyéb alkalmakra Isten népét összegyűjthesse. Az utolsó háború szörnyű pusztítása után Németországban és szerte a világon új templomépítési stílus keletkezett, amely az élő Egyház tanújele. A modern templomépítészet tudatosan nem akarta a régi: román, gót, reneszánsz, barokk, rokokó stílust utánózni - jóllehet legszebb német alkotásai éppen Bajorországban vannak. Ehelyett korunk szellemében és stílusában, mai eszközökkel igyekszik megtestesíteni és kifejezni napjaink hitét. Ennek a hitnek a meghonosításához teremt otthont. Sok esetben kimagaslóan

sikerült is. Köszönet mindazoknak: tervezőknek, építészeknek, művészeknek, teológusoknak, plébánosoknak és a többi hívőnek, akik ebben a nagy munkában közreműködtek.

7. Az Egyház több szempontból igényli a művészetet. Vajon a művészetnek is szükséges az Egyház? Sok esetben úgy tűnik, hogy nem. kérdés azonban mégis indokolt. Mert igyekeztem kimutatni, hogy mily szoros az Egyház és a művészet kapcsolata az emberre, emberképre és az emberről szóló igazságra vonatkozólag. Ezenfelül a keresztény hit tartalma – amelyet az Egyház közvetít – a művészet legvirágzóbb korszakaiban máig utolérhetetlen műveket sugallt éppen Németországban. Ennélfogva nem szegényedik el a művészet, nem fosztja meg magát döntő témáktól és indítékoktól, ha lemond a lehetőségről, amelyet az Egyház képvisel számára?

A mai találkozás egyben szíves meghívás is minden művésznak, hogy a kölcsönös bizalom jegyében működjenek közre az Egyházzal. Meghívás a vallási-szellemi mélységek újra felfedezésére, ami a művészet legnemesebb és legfonszéesebb alkotásait minden korban jellemezte.

8. Az eddigi megfontolásokba is beleértettük az újságírókat és a publicistákat, a sajtó, TV és rádió munkatársait. Ők készítették elő németországi látogatásomat, követik egyenes adásokkal, ismertetésekkel és hírmagyarázatokkal, amelyek többnyire őszinte jóakaratról tanúskodnak. Mindezt szívből köszönöm. Az, ami néhány városban történt, milliónyira hatványozódott munkájuk révén. Az egész történelem folyamán nem nyílt még ekkora lehetőség az evangélium hirdetésére, hogy ilyen sok emberhez eljuthasson. Ezért a szolgálatért, – amely a hit és az Egyház, s ezáltal az ember szolgálata – fogadják ismételtén köszönetemet.

Ez alkalommal nyilvánvaló mindenki előtt, mekkora hatalom van az újságírók és hírközlők kezében. Mérhetetlen a befolyásuk a nagy nyilvánosságra, a közvélemény alakítására és milliók öntudatára. Az a szó és kép, amelyet a világ, az ember, a társadalom valóságáról vagy akár a keresztény hitről és Egyházzal közvetítenek, meghatározza sokak ítéletét, magatartását és tevékenységét.

A náci időkben a németországi sajtót egyformásították, visszaéltek vele. Ennek visszahatásaként jöhetett létre önöknél a pluralista sajtó. A politikai és világnézeti különbségek kapcsán, az újságíró állandó feladata, hogy szembesüljön eltérő meggyőződésekkel és állásfoglalásokkal, ideológiai irányokat ismerjen fel és ismertessen, ugyanakkor kialakítsa és leszögezze saját elgondolását is. Ily nagy szabadság nagy felelősséggel jár. A sajtót, tudósításait, hírmagyarázatait jellemezze állandó tárgyilagosság, helyes ítéletalkotás és igazságérzet. Fennáll a veszély, hogy a híreket célzatosan irányítsuk, valamint a kísértés, hogy előnyben részesítsük a szenzációt keltőket. Szomorú példát szolgáltat erre néhány, ún. körúti lap. Az újságíró erkölce éppen a hírszolgáltatásnál mutatkozik meg. Felelősségének súlyát aligha értékelhetjük túl. Ennek a felelősségnek nem felelhet meg elegendő módon az újságíró a szabad társadalomban, ha nincs világos erkölcsi alapmeggyőződése és érzéke a tömegtájékoztatási eszközök fontosságáról.

9. Az újságíró felelőssége akkor tűnik ki igazán, amikor megvizsgáljuk a hírszolgáltatás eszközeinek hatását. Minden publicistának felelős kötelessége, hogy átgondolja munkásságának lehetséges hatásait. A hírszolgáltatás erkölcsi hatásának tudományos kutatása még kezdő fokon áll. De már megjelentek az első utalások, hogy milyen hatást gyakorol az erőszakosság az ifjúságra. Úgy látszik igaz, hogy ennek a hatásnak a minőségéért és fokáért nem lehet csak a hírközlő eszközöket felelőssé tenni. De szerepüket mégsem tagadhatják és a vádat sem utasíthatják vissza kényelmesen. A családok és a nevelők mellett az újságírók hivatottak arra, hogy észrevegyék minden ilyen jelenet káros hatását és segítsenek megakadályozásában.

Hasonló a helyzet a politikai kultúra fejlődésében. Itt is kapcsolatok szövevénye fonja be a hírszolgáltatási eszközöket. A felelősségteljes újságíró tudatában van, hogy mekkora lehetőségek állnak rendelkezésére a politikai kultúra, a nagyobb igazságosság, a személyes értékek jelentősebb figyelembevételének helyes kifejtésére.

Erkölcsei értékeink fejlődésének vizsgálata világos utalásokkal szolgál a hírszolgáltató eszközök, különösen a TV előfutár szerepéről. Széles fronton játszottak közre, hogy megváltozzanak az ember magatartása, erkölcsi normái és kapcsolatai. Érvényes ez a serdülők és a felnőttek szexuális magatartására, a házasságról vallott felfogásra, a családi életre és a gyermekek nevelésére. Némelyik, a hírközlő eszközöktől előkészített magatartás változás talán nagyobb szabadságot és elmélyülést teremtett az emberközi és személyes kapcsolatokban. De az is nyilvánvaló, amire a hírközlők nem figyelnek eléggé: az ún. nagyobb szabadság szabadosságba csap át; az emberek feladják eddigi erkölcsi elkötelezettségüket, hogy emberi méltóságukat tekintetbe nem vevő kényszereknek vessék alá magukat; és fellazult a bizalom a személyes kapcsolatokban. Tagadhatatlan, hogy mindezért nemcsak a hírközlő eszközök felelősek. De hozzájárultak a folyamat beindításához és fokozásához.

Az újságíró köteles működése határait még inkább felismerni és ezek előtt szemet nem hunyni. Mert a kezébe helyezett hatalom csak akkor nem lesz veszélyes, ha lelkiismeretességgel és felelősséggel párosul. Ne az eredmény legyen a mérvadó számukra, hanem az igazság és igazságosság. Így teljesítik hivatásukat és szolgálják, segítik az embert.

Minden itt jelenlevőnek és minden társuknak, az igazság és az ember hiteles szolgálatához a művészetben és a hírközlésben, szívből kívánom Isten világosságát és segítségét.